

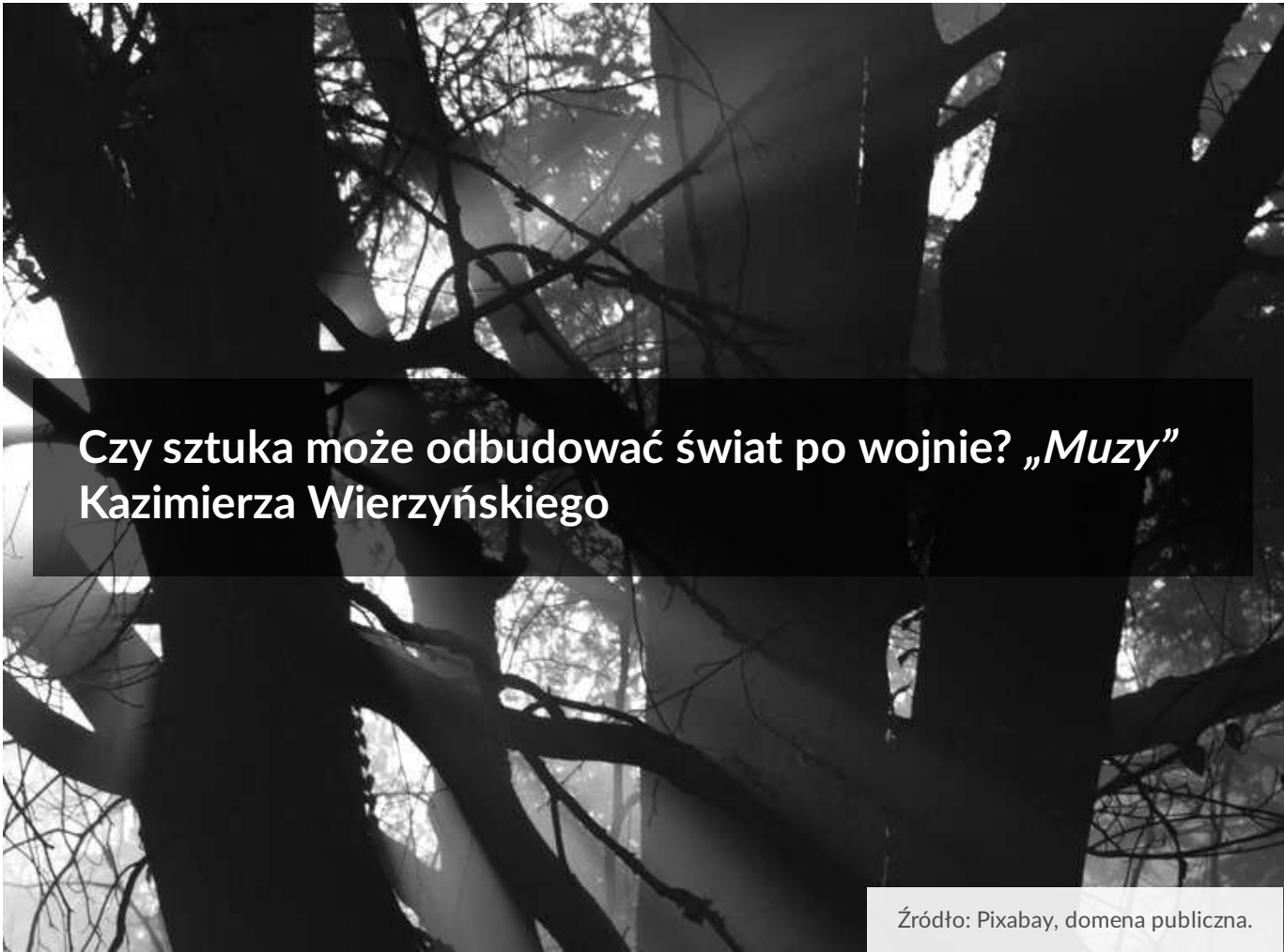
Czy sztuka może odbudować świat po wojnie? „Muzy” Kazimierza Wierzyńskiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Galeria zdjęć interaktywnych](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Kazimierz Wierzyński, *Zielono mam w głowie*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 173.
- Źródło: Stanisław Burkot, *Literatura polska w latach 1939-1999*, Warszawa 2003, s. 74.
- Źródło: Kazimierz Wierzyński, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 173.
- Kazimierz Wierzyński, *Jestem, jak szampan*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 173.
- Kazimierz Wierzyński, *Zielono mam w głowie*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 173.
- Źródło: Kazimierz Wierzyński, *Zstąp, Duchu mocy*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 214.
- Źródło: Kazimierz Wierzyński, *Modlitwa za zmarłych w Warszawie*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Wrocław 1993, s. 215.
- Źródło: Kazimierz Wierzyński, *Modlitwa za zmarłych w Warszawie*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 215.
- Źródło: Kazimierz Wierzyński, *Pielgrzymom 1940 roku*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, t. 218, Warszawa 1993, s. 217.

- Źródło: Kazimierz Wierzyński, *A więc stało się*, [w:] *Od Staffa do Wojaczka. Poezja polska 1939 – 1985. Antologia*, t. 1, red. Bohdan Urbankowski, Bohdan Drozdowski, Łódź 1998, s. 91.
- Źródło: Kazimierz Wierzyński, *Na rozwiązanie Armii Krajowej*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 228.
- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia Greków i Rzymian*, Warszawa 1972.
- Źródło: Marek Grechuta, *Muza pomyślności*.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Orfeusz i Eurydyka*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, Wrocław 2013.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Przedmowa*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, Wrocław 2013.
- Źródło: Kazimierz Wierzyński, *Muzy*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 233–234.
- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia Greków i Rzymian*, Warszawa 1972, s. 171–142.
- Chaim Perelman, *Analogia i metafora w nauce, poezji i filozofii*, tłum. Janusz Lalewicz, „Pamiętnik Literacki” 1971, z. 3, s. 248.

Czy sztuka może odbudować świat po wojnie? „Muzy” Kazimierza Wierzyńskiego

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

II wojna światowa pochłonęła w ciągu sześciu lat ponad 60 milionów istnień ludzkich, a na kolejne setki milionów sprowadziła głód, choroby i nędzę. Czy w świecie, w którym człowiek – wbrew przekonaniom humanistów – okazał się zdolny do najgorszych okrucieństw, jest jeszcze miejsce na sztukę, czy też, jak twierdził Cynceron, „W czasie wojny milkną muzy”? Z tym dylematem mierzyli się w latach powojennych europejczy i polscy poeci, wśród nich – Kazimierz Wierzyński.

Twoje cele

- Poznasz tematykę wierszy emigracyjnych Kazimierza Wierzyńskiego.
- Zidentyfikujesz na podstawie utworów Kazimierza Wierzyńskiego jego poglądy na temat wypowiedzi poetyckiej.
- Przeanalizujesz sposób wykorzystania motywów mitologicznych w poezji współczesnej.

O autorze

Kazimierz Wierzyński (1894–1969) – polski poeta, prozaik, eseista i krytyk teatralny. W dwudziestoleciu międzywojennym był jednym z członków-założycieli grupy poetyckiej [Skamander](#). Po wybuchu II wojny światowej ewakuowany do Lwowa, przebył szlak emigrancki przez Francję, Portugalię i Brazylię, by w 1941 roku osiąść w Nowym Jorku, gdzie pozostał do 1964 roku. Nadal publikował tomy poezji, a ponadto m.in. artykuły w najważniejszych polskich czasopismach emigracyjnych: londyńskich „Wiadomościach” i paryskiej „Kulturze”, opowiadania, biografię *Życie Chopina* (1949) i książkę reporterską *Moja prywatna Ameryka* (1966). Twórczość emigracyjna Wierzyńskiego skrajnie różniła się tonacją od skamandryckiego debiutu: w wierszach dawał świadectwo tragedii II wojny światowej (w której stracił niemal całą rodzinę). Opisywał smutne losy polskich emigrantów, którzy po wojnie nie mogli wrócić do nadal zniewolonej, rządzonej przez komunistów Polski. Ukazywał również wielkie powojenne dylematy etyczne i artystyczne – walczył o los humanizmu i sztuki w obliczu okrucieństw wojny.

Kazimierz Wierzyński (1939)

Źródło: domena publiczna.

Ostatnie pięć lat życia Wierzyński spędził w Londynie. Jeszcze kilka godzin przed śmiercią kończył pisać swój ostatni tom poetycki *Sen mara*. Został pochowany w Londynie, a jego prochy w 1978 roku przewieziono do Polski i złożono w Alei Zasłużonych na Starych Powązkach w Warszawie.

Kazimierz Wierzyński – skamandrycka młodość i emigracyjna dojrzałość

Historia literatury uwieczniła Kazimierza Wierzyńskiego jako dwudziestokilkulatka, współzałożyciela Skamandra i autora typowych dla tego ugrupowania [witalistycznych](#) wierszy.

((Zielono mam w głowie i fiołki
w niej kwitną

Kazimierz Wierzyński, *Zielono mam w głowie*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 173.

((Jestem, jak szampan lekki,
doskonały

Kazimierz Wierzyński, *Jestem, jak szampan*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 173.

– te frazy dobrze charakteryzują młodzieńczy światopogląd poety, ale nie przystają do jego twórczości emigracyjnej. Jest ona bogata objętościowo (12 tomów poetyckich, proza autobiograficzna, rozliczne teksty publicystyczne w prasie emigracyjnej), a tematycznie ściśle związana z wydarzeniami w Polsce. Wiersze Wierzyńskiego z lat 1939–1969 odzwierciedlają nadzieje i niepokoje polskiej inteligencji połowy XX wieku.

Poeta dawał wyraz takim postawom, jak:

tyrteizm poezji kampanii wrześniowej

((Kazimierz Wierzyński

Zstąp, Duchu mocy

Zstąp, duchu mocy, [...]

Wzmóż nasze siły [...]

Wzmóż nas do końca.

Tę wojnę wygrać musimy

Tej jesieni, tej zimy

Albo za wiele lat,

Wzmóż nas nad śmierć i życie,

Musimy bić się,

Musimy bić się,

Do ostatniego dnia [...]

Źródło: Kazimierz Wierzyński, *Zstąp, Duchu mocy*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 214.

rozpacz po kapitulacji Warszawy

rozpacz po kapitulacji Warszawy

poczucie opuszczenia przez państwa alianckie

tragedia powstania warszawskiego i zniszczenia Warszawy

gorycz powojennej niewoli: Polska pod kontrolą Związku Radzieckiego, żołnierze Armii Krajowej prześladowani przez komunistyczne władze

Jak być poetą – po wojnie?

Po zakończeniu II wojny światowej literatura europejska stanęła przed dylematem: jak występować w obronie wartości humanistycznych w obliczu moralnej katastrofy, zagłady i okrucieństwa, jak odbudować zgładzoną wiarę w człowieka? Niemiecki filozof i kompozytor Theodor Adorno stwierdził: „Pisanie wierszy po Auschwitz jest barbarzyństwem”. Tadeusz Różewicz przejął się tymi słowami, szukał jednak sposobu, aby uczynić możliwym poetyckie przeżywanie i opisywanie świata. Rezultatem tych poszukiwań był (opierający się na przedwojennych dokonaniach poetyckiej awangardy) wiersz Różewiczowski – maksymalnie oszczędny, pozbawiony ozdobników. Poetycka asceza Różewicza odzwierciedlała wojenną zagładę świata wartości, którą mistrzowsko wyraził w wierszu *Ocalony*.

Inne podejście do racji istnienia poezji po wojnie można opisać słowami Goethego: „Świat jest taki wielki i bogaty, a życie tak różnorodne, że nigdy nie zabraknie okazji do napisania wiersza. Muszą to jednak być zawsze wiersze okolicznościowe, tzn. rzeczywistość powinna być bodźcem ich powstawania i służyć im za temat”. Twórczość poetycką jako reakcję na aktualne wydarzenia widać i u Wierzyńskiego, i np. u Miłosza, dla którego poezja po wojennej katastrofie nie tylko jest możliwa, ale ma nawet wybawczy cel. Autor *Traktatu moralnego* w *Przedmowie*, wierszu otwierającym tom *Ocalenie* (wyraźnie nawiązujący tytułem do *Ocalenia* Różewicza), napisał: „To, że chciałem dobrej poezji, nie umiając, / To, że późno pojąłem jej wybawczy cel, / To jest i tylko to jest ocalenie”. Wskazał przy tym, by w poezji nie odwoływać się do antywartości, jakie przyniosła wojna, ponieważ są one przemijające. Podobna postawa charakteryzowała stosunek do poezji Kazimierza Wierzyńskiego. Jak pisze Stanisław Burkot:

((Stanisław Burkot

Literatura polska w latach 1939-1999

Wierzyński tworzy własny świat, szczególny azyl – autonomiczną krainę poezji. Motywem podstawowym, prócz samotności i nostalgii, staje się sama poezja jako odrębna forma świadomości, refleksji filozoficznej, jako zapis jednostkowej egzystencji, wreszcie – jako sprawa porządku językowego, jego jakości estetycznej, a także pojemności i nośności semantycznej. [...] Obroną przed złem świata, przed ciemną historią, staje się więc sama poezja; rzec by się chciało, poezja czysta, uwolniona od innych powinności poza zapisem dramatu egzystencji ludzkiej, uwikłanej w absurdy historii, w obcą, wrogą jednostce cywilizację. [...] Poznanie poetyckie, poprzez słowo, pozwala w ciemności odnajdywać prawdę o życiu i jego elementarnych, najprostszych przejawach.

Zachowanie harmonii i wiary w odrodzenie świata wartości łatwiej przychodziło poetom dobrze pamiętającym czasy sprzed wojny, patrzącym na nią z szerszej perspektywy i dostrzegającym w naturalny sposób zmienność, jaką przynosi czas. W poezji Leopolda Staffa, poety trzech pokoleń, który także ulegał zwątpieniu, ostateczne zwycięstwo odniósł klasycyzm. Poprzez wskrzeszanie mitów, m.in. mitu o Demeter i Korze, przywracał ciągłość kulturze Zachodu, a zarazem wskrzeszał nadzieję na powrót wartości takich jak dobro, piękno i sztuka.

Warto dodać, że w **utworach metapoetyckich** polskich poetów pytania o sens i rolę poezji po wojnie pojawiały się w tle pytań o to, jak zachować niezależność twórczą pod naciskiem ideologicznym władzy. Na emigracji artyści zastanawiali się, jak podtrzymać kluczową dla poety więź z językiem ojczystym, żyjąc w obcej kulturze. Temat ten powracał nieustannie w emigracyjnej twórczości Kazimierza Wierzyńskiego.

Słownik

Kolumbowie

generacja twórców urodzonych ok. 1920 roku, których młodość przypadła na lata II wojny światowej i dla których wojna stała się wiodącym tematem twórczości. Nazwa pochodzi od tytułu powieści Romana Bratnego *Kolumbowie. Rocznik 1920*, wydanej w 1957 roku.

„Kolumbowie” czasów wojny to odkrywcy świata okrucieństwa i zagłady, dla których apollińska (oparta na dążeniu do doskonałości i harmonii) koncepcja sztuki legła w gruzach

metapoetycki utwór

(gr. *meta* – na, ponad; *poíesis* – tworzenie) – utwór podejmujący temat istoty poezji, jej właściwych celów i funkcji, obrazujący postać i zadania poety, analizujący proces tworzenia poezji

NKWD

(skrót od ros. *Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł*) – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR, radziecka instytucja o randze ministerstwa, istniejąca w latach 1917–1946, odpowiedzialna za terror, aresztowania, tortury i egzekucje osób oskarżanych o „działalność antysowiecką”

Skamander

jedna z najważniejszych grup literackich XX-lecia międzywojennego, zawiązana w 1916 roku przez Juliana Tuwima, Antoniego Słonimskiego, Kazimierza Wierzyńskiego, Jana Lechonia i Jarosława Iwaszkiewicza. Nazwa grupy pochodzi od mitologicznej rzeki opływającej Troję

stalag

(skrót niem. nazwy *Stammlager*) – nazistowski obóz jeniecki dla szeregowców i podoficerów (oficerów przetrzymywano osobno w oflagach – skrót od niem. *Offizierslager*)

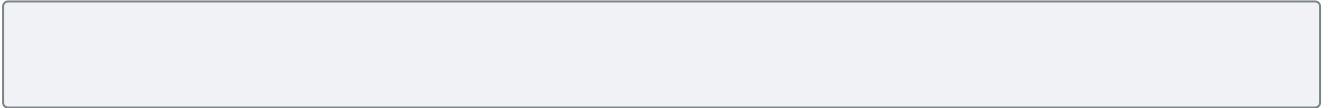
witalizm

(łac. *vita* – życie) – pogląd filozoficzny zakładający, że życie nie jest zjawiskiem dającym się opisać w kategoriach fizykochemicznych, lecz rezultatem działania specjalnej „siły życiowej”; w szerszym znaczeniu również postawa uwielbienia dla życia w różnych jego wymiarach (życie biologiczne, życie codzienne)

Galeria zdjęć interaktywnych

Polecenie 1

Obejrzyj galerię zdjęć interaktywnych i wynotuj zadania, które stawiał przed poezją i poetą Kazimierz Wierzyński.

Kazimierz Wierzyński (z lewej), Jan Lechoń (w środku) i Jarosław Iwaszkiewicz (z prawej) w kondukcie żałobnym w czasie pogrzebu Stefana Żeromskiego, Warszawa, 23 listopada 1925

Źródło: dostępny w internecie: Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, domena publiczna.

Polecenie 2

Na podstawie galerii interaktywnej i informacji z sekcji „Przeczytaj” wyjaśnij, na czym polega szczególna, ocalająca moc poezji.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Znajdź w wierszu *Muzy rzeczownik*, którym podmiot liryczny określa siebie. Kim jest podmiot liryczny? Określ jego cechy.

((Kazimierz Wierzyński

Muzy

Nie przekroczę tej nocy,
Ciemność jest twarda
I zegar zmęczony i senny.
Zapalcie u progu
Zorzę pomocy,
Świecznik dziewięcioramienny

Nie przekroczę tych zwłok
Nie przejdę tych ruin,
Przed którymi tu stoję
I cofam się wciąż przerażony,
Waszego światła mi trzeba
Chórów, liry i nieba, Anioły moje I *dziwożony*

Nie pomogły mi znaki tajemne,
Nie pomogli ziemscy prorocy
Ani długie nocne godziny:
Silniejsza jest śmierć i gruzy,
Za wami się błąkam tej nocy,
U Wag i Plejad szukam pomocy,
Córki Jowisza i *Mnemozyny*

Wyprowadźcie mnie stąd, lutnistę
Ciemnego czasu i losu,

Wyprowadźcie ze zbrodni i zrad.
Waszych chcę dotknąć się włosów

I waszej skrzydlatej głowy,
Wasze światło jest czyste,
Wasza prawda prawdziwa,
Wasze sny rzeczywiste
I poza zgubą
Jedyny zaiste
Jest Orfeuszowy
Świat.

Źródło: Kazimierz Wierzyński, *Muzy*, [w:] Jan Marx, *Skamandryci*, Warszawa 1993, s. 233–234.

Rzeczownik

Objaśnienie

Cechy podmiotu lirycznego

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj rzeczowniki występujące w wierszu *Muzy* do dwóch obszarów tematycznych utworu:

Zło

Sztuka

prawda

ciemność

zwłoki

dziwożony

sny

światło

noc

zguba

Muzy

lira

gruzy

ruiny

Ćwiczenie 3

Uporządkuj wydarzenia tak, by odzwierciedlały one doświadczenia podmiotu lirycznego i jego oczekiwania dotyczące przyszłości.

Zagubienie

Wojna

Odbudowa świata

Zniszczenie wartości

Natchnienie artystyczne

Ćwiczenie 4

Na podstawie fragmentu wiersza *Muzy* nazwij środki artystyczne użyte w każdym z wersów.

((Wasza prawda prawdziwa,
Wasze sny rzeczywiste

prawda prawdziwa:

sny rzeczywiste:

Ćwiczenie 5

Uzupełnij tabelę przedstawiającą środki artystyczne w wierszu *Muzy* i ich funkcje.

NAZWA ŚRODKA
ARTYSTYCZNEGO

CYTAT Z TEKSTU

FUNKCJA

wyrażenie sposobu odczuwania przez
podmiot liryczny czasu: jako trudnego do
przeczekania, płynącego zbyt wolno

„Panny moje, Muzy”

paralelizm składniowy

Ćwiczenie 6

Spośród poniższych obrazów wybierz ten, którego wymowa koresponduje z przesłaniem wiersza *Muzy*.

Źródła ilustracji: domena publiczna

☐ B

☐ C

☐ A

Ćwiczenie 7

Podaj co najmniej dwa podobieństwa między sytuacją i emocjami Orfeusza pokazanymi na wybranym przez ciebie obrazie a sytuacją podmiotu lirycznego wiersza.

Ćwiczenie 8

Objaśnij, dlaczego zdaniem podmiotu lirycznego sztuka przewyższa rzeczywistość. Jaki inny twórca okresu powojennego wyrażał podobne przekonanie? Podaj imię i nazwisko wybranego autora, tytuł jego dzieła i objaśnij, jakie racje na rzecz nadrzędnej roli sztuki zostały w nim wyrażone.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: język polski

Temat: Czy sztuka może pomagać odbudować świat po wojnie? *Muzy* Kazimierza Wierzyńskiego.

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej,

z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;
- 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;
- 11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;
- 12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura obowiązkowa

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu Ocalenie oraz Traktat moralny (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów Pan Cogito oraz Raport z oblężonego miasta, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje tematykę wierszy emigracyjnych Kazimierza Wierzyńskiego;
- rozpoznaje na podstawie utworów Kazimierza Wierzyńskiego poglądy metapoetyckie;
- analizuje sposób funkcjonowania motywów mitologicznych w poezji współczesnej;
- porównuje funkcjonowanie mitu orfickiego w różnych tekstach kultury.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- metoda pogładowa;
- rozmowa kontrolowana;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- praca z tekstem literackim.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego;
- analizowanie tekstów;
- samokształcenie.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica/ kartka papieru, pisak/kreda;
- nagrania piosenki;
- kartki z cytatami.

Przebieg zajęć

Faza wprowadzająca

1. Nauczyciel zadaje pytania:

- *Czy fikcja literacka przewyższa rzeczywistość?*
- *Kto spośród artystów swoją twórczością potwierdzał przekonanie, że słowo poetyckie ma moc sprawczą i jest silniejsze od zagłady?*
- *Czy w świecie, w którym człowiek popełnił najgorsze okrucieństwa, jest miejsce na dobro i piękno?*

Uczniowie samodzielnie przygotowują odpowiedzi na tak postawione pytania. Gromadzą informacje, porządkują je i syntetycznie wykorzystują w swoich wypowiedziach. Wskazują, że sztuka wnosi do ludzkiego życia wartości, np.: dobro i piękno, uszlachetnia człowieka. Uczniowie mogą też zająć stanowisko polemiczne.

2. Nauczyciel prosi, by uczniowie zbudowali związki frazeologiczne z wyrazem muza.

Uczniowie podają przykłady, wyjaśniają ich znaczenie i cele zastosowania w codziennych

sytuacjach.

3. Uczniowie wysłuchują piosenki Marka Grechuty *Muza pomyślności*. Opowiadają o swoich wrażeniach i emocjach związanych z odbiorem tego utworu.

4. Przedstawienie celu zajęć i podanie tematu.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z harmonią interaktywną i na jej podstawie charakteryzują twórczość Kazimierza Wierzyńskiego. Mówią m.in. o tyrteizmie, tragizmie doświadczeń wojennych, znaczeniu zniewolenia, losie emigranta.

2. Nauczyciel krótko wprowadza kontekst doświadczeń wojennych i okoliczności krystalizowania się poglądów poetyckich Kazimierza Wierzyńskiego. Mówi o znaczeniu zakończenia II wojny światowej dla literatury europejskiej i stawianych przez nią pytań o to, jak można bronić wartości humanistycznych w obliczu moralnej katastrofy, zagłady i okrucieństwa, jak odbudować utraconą wiarę w człowieka.

3. Uczniowie zapoznają się z galerią zdjęć interaktywnych i na jej podstawie sporządzają rejestr zadań, które stawiał przed poezją i poetą Kazimierz Wierzyński. Zapoznają się z wierszem *Muzy*.

4. Uczniowie wyjaśniają znaczenie nazywania się przez z poetę lutnistą. W odpowiedzi odnoszą się do symbolicznego znaczenia lutni w kulturze europejskiej i wiedzy o twórcach, których przedstawiano z tym rekwizytem.

5. Uczniowie wykonują ćwiczenia analityczne do tekstu wiersza *Muzy* Kazimierza Wierzyńskiego; Analizują:

- symbolikę światła i ciemności;
- opozycję zła i sztuki;
- sposób ukazania krachu wartości, wojny, odbudowy świata po katastrofie doświadczeń wojennych, zagubienia i roli natchnienia artystycznego.

6. Uczniowie wykonują umieszczone w e-materiałach ćwiczenie polegające na analizie i interpretacji środków artystycznego wyrazu w wierszu *Muzy* Kazimierza Wierzyńskiego. Uzupełniają tabelkę.

Nazwa środka artystycznego	Cytat z tekstu	Funkcja
animizacja	<i>zegar zmęczony i senny</i>	wyrażenie sposobu odczuwania przez podmiot liryczny czasu jako trudnego do przeczekania, płynącego zbyt wolno

Nazwa środka artystycznego	Cytat z tekstu	Funkcja
apostrofa	<i>Panny moje, Muzy</i>	wyrażenie szacunku do Muz, więzi, jaką odczuwa z nimi nadawca
paralelizm składniowy	<i>Wasze światło jest czyste,</i> <i>Wasza prawda prawdziwa,</i> <i>Wasze sny rzeczywiste</i>	podkreślenie mocy Muz

7. Nauczyciel przygotowuje zestaw tekstów literackich do pracy w grupach.

1) *Mitologia*

((Jan Parandowski

Mitologia. Wierzenia Greków i Rzymian

Orfeusz był królem-śpiewakiem Tracji [...]. Był młody i bardzo piękny. Śpiewał i grał na lutni tak pięknie, że wszystko, co żyło, zbierało się dokoła niego, aby słuchać jego pieśni i grania. Drzewa nachylały nad nim gałęzie, rzeki zatrzymywały się w biegu, dzikie zwierzęta kładły się u jego stóp – i wśród powszechnego milczenia on grał. [...] Żoną jego była Eurydyka, nimfa drzewna [...]. Kochali się oboje bezprzykładnie. Ale jej piękność budziła miłość nie tylko w Orfeuszu. Kto ją ujrzał, musiał ją pokochać. Tak właśnie stało się z Aristajosem. Był to syn Apollina i nimfy Kyreny [...]. Zobaczył raz Eurydykę w dolinie Tempe. [...] Zaczął ją gonić. Eurydyka uciekała. Stało się nieszczęście: ukąsiła ją żmija i nimfa umarła. Biedny był wówczas Orfeusz, bardzo biedny. Nie grał, nie śpiewał, chodził po łąkach i gajach i wołał: „Eurydyko! Eurydyko!”. Ale odpowiadało mu tylko echo. Wtedy ważył się na rzecz, na którą nie każdy by się ważył: postanowił pójść do podziemia. Wziął ze sobą tylko swoją lutnię

czarodziejską. Nie wiedział, czy to wystarczy, ale nie miał żadnej broni. Jakoż wystarczyło. Charon tak się zasłuchał w słodkie tony jego muzyki, że przewiózł go na darmo i bez oporu na drugi brzeg Styksu; Cerber, nawet sam Cerber nie czekał! A kiedy stanął Orfeusz przed władcą podziemia, nie przestał grać, lecz potrącając z lekka struny harfy, skarżyć się zaczął, a skargi układały się w pieśni. Zdawało się, że w królestwie milczenia zaległa cisza większa i głębsza niż zwykle. I stał się dziw nad dziwy: Erynie, nieubłagane, okrutne, bezlitosne Erynie płakały!

Hades oddał Orfeuszowi Eurydykę i kazał ją Hermesowi wyprowadzić na świat z powrotem. I jedno jeszcze powiedział: Eurydyka iść będzie za Orfeuszem, za nią niech kroczy Hermes, a Orfeusz niech pamięta, że nie wolno mu oglądać się poza siebie. Poszli. Droga wiodła przez długie, ciemne ścieżki. Już byli prawie na górze, gdy Orfeusza zdjęło nieprzewyciężone pragnienie: spojrzeć na żonę, bodaj raz jeden. I w tej chwili utracił ją na zawsze. Hermes zatrzymał Eurydykę w podziemiu. Orfeusz sam wyszedł na świat. Próżno się wszędzie rozglądał: nigdzie jej nie było. Nadaremnie dobijał się do bram piekieł: nie wpuszczono go po raz wtóry.

Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia Greków i Rzymian*, Warszawa 1972.

2) *Orfeusz i Eurydyka*

((Czesław Miłosz

Orfeusz i Eurydyka

Stojąc na płytach chodnika przy wejściu do Hadesu
Orfeusz kulił się w porywistym wietrze,
Który targał jego płaszczem, toczył kłęby mgły,
Miotał się w liściach drzew. Światła aut
Za każdym napływem mgły przygasały.
Zatrzymał się przed oszklonymi drzwiami, niepewny
Czy starczy mu sił w tej ostatniej próbie.
Pamiętał jej słowa: „Jesteś dobrym człowiekiem”.

Nie bardzo w to wierzył. Liryczni poeci
Mają zwykle, jak wiedział, zimne serca.
To niemal warunek. Doskonałość sztuki
Otrzymuje się w zamian za takie kalectwo.
Tylko jej miłość ogrzewała go, ucłowieczała.
Kiedy był z nią, inaczej też myślał o sobie.
Nie mógł jej zawieść teraz, kiedy umarła.
Pchnął drzwi. Szedł labiryntem korytarzy, wind.
Sine światło nie było światłem, ale ziemskim mrokiem.
Elektroniczne psy miały go bez szelestu.
Zjeżdżał piętro po piętrze, sto, trzysta, w dół.
Marzył. Miał świadomość, że znalazł się w Nigdzie.
Pod tysiącami zastygłych stuleci,
Na prochowisku zetlałych pokoleń,
To królestwo zdawało się nie mieć dna ni kresu.
Otaczały go twarze tłoczących się cieni.
Niektóre rozpoznawał. Czuł rytm swojej krwi.
Czuł mocno swoje życie razem z jego winą
I bał się spotkać tych, którym wyrządził zło.
Ale oni stracili zdolność pamiętania.
Patrzyli jakby obok, na tamto obojętni.
Na swoją obronę miał lirę dziewięciostrunną.
Niósł w niej muzykę ziemi przeciw otchłani,
Zasypującej wszelkie dźwięki ciszą.
Muzyka nim władała. Był wtedy bezwolny.
Poddawał się dyktowanej pieśni, zasłuchany.
Jak jego lira, był tylko instrumentem.
Aż zaszedł do pałacu rządców tej krainy.
Persefona, w swoim ogrodzie uschniętych grusz i jabłoni,
Czarnym od nagich konarów i gruzłowatych gałęzek,
A tron jej, żałobny ametyst, słuchała.
Śpiewał o jasności poranków, o rzekach w zieleni.
O dymiącej wodzie różanego brzasku.

O kolorach: cynobru, karminu,
sieny palonej, błękitu,
O rozkoszy pływania w morzu koło marmurowych skał.
O ucztowaniu na tarasie nad zgiełkiem rybackiego portu.
O smaku wina, soli, oliwy, gorczycy, migdałów.
O locie jaskółki, locie sokoła, dostojnym locie stada
pelikanów nad zatoką.
O zapachu naręczy bzu w letnim deszczu.
O tym, że swoje słowa układał przeciw śmierci
I żadnym swoim rymem nie słał nicości.
Nie wiem, rzekła bogini, czy ją kochałeś,
Ale przybyłeś aż tu, żeby ją ocalić.
Będzie tobie wrócona. Jest jednak warunek.
Nie wolno ci z nią mówić. I w powrotnej drodze
Oglądać się, żeby sprawdzić, czy idzie za tobą.
I Hermes przyprowadził Eurydykę.
Twarz jej nie ta, zupełnie szara,
Powieki opuszczone, pod nimi cień rzęs.
Posuwała się sztywno, kierowana ręką
Jej przewodnika. Wymówić jej imię
Tak bardzo chciał, zbudzić ją z tego snu.
Ale wstrzymał się, wiedząc, że przyjął warunek.
Ruszyli. Najpierw on, a za nim, ale nie zaraz,
Stukanie jego sandałów i drobny tupot
Jej nóg spętanych suknią jak całunem.
Stroma ścieżka pod górę fosforyzowała
W ciemności, która była jak ściany tunelu.
Stawał i nasłuchiwał. Ale wtedy oni
Zatrzymywali się również, nikło echo.
Kiedy zaczynał iść, odzywał się ich dwutakt,
Raz, zdawało mu się, bliżej, to znów dalej.
Pod jego wiarą urosło zwątpienie
I oplatało go jak chłodny powój.

Nie umiejący płakać, płakał nad utratą
Ludzkich nadziei na z martwych powstanie,
Bo teraz był jak każdy śmiertelny,
Jego lira milczała i śnił bez obrony.
Wiedział, że musi wierzyć i nie umiał wierzyć.
I długo miała trwać niepewna jawa
Własnych kroków liczonych w odrętwieniu.
Dniało. Ukazały się załomy skał
Pod świetlistym okiem wyjścia z podziemi.
I stało się jak przeczuł. Kiedy odwrócił głowę,
Za nim na ścieżce nie było nikogo.
Słońce. I niebo, a na nim obłoki.
Teraz dopiero krzyczało w nim: Eurydyko!
Jak będę żyć bez ciebie, pocieszycielko!
Ale pachniały zioła, trwał nisko brzęk pszczoł.
I zasnął, z policzkiem na rozgrzanej ziemi.

Źródło: Czesław Miłosz, *Orfeusz i Eurydyka*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, Wrocław 2013.

3. *Muza pomyślności*

((Marek Grechuta

Muza pomyślności

Co to?

Gdy usta milczą, śpiewa i wzrusza

To dusza, to dusza

Co to?

Nie raz duszy skrzydła sobie dopinało

To ciało, to ciało

Dusza i ciało, serce i rozum

Wiedza i sztuka wyśniona

Każda ta para jest wtedy szczęśliwa

Gdy w siebie zapatrzona

Między żarem słów, a słów tych cieniem

Między śmiechem a westchnieniem
Między każdą chwilą smutku i radości
Krąży muza pomyślności
Poszukaj, zawołaj ją na kuszenie
Nowych dni, pięknych chwil
Przyniesie taki uśmiech, co da ci natchnienie
Co doda sił na więcej sił
Pewien artysta, muzyk pianista
Sztuce swej bez reszty oddany
Grywał do tańca pewnej tancerce
Siedząc w orkiestronie schowany
Nie widział skoków, ni piruetów
Kroków na czubkach palców
Słyszał leciutki tupot po scenie
A potem burze oklasków
Jak wiele zdziała uczucie
Pokona przeszkód, przeszkód sto
Przez takie dziwne losu zrządzenie
Wymyślił światu peryskop
Między żarem słów, a słów tych cieniem
Między śmiechem a westchnieniem
Między każdą chwilą smutku i radości
Krąży muza pomyślności
Poszukaj, zawołaj ją na pokuszenie
Nowych dni, pięknych chwil
Przyniesie taki uśmiech, co da ci natchnienie
Co doda sił, na więcej sił
Dusza i ciało, serce i rozum
Wiedza i sztuka wyśniona
Każda ta para jest wtedy szczęśliwa
dy w siebie zapatrzona
Bo kiedy w chwilach samotności
Jedno drugie na duchu podpiera

Która po obu brzegach wzbiera Między żarem słów, a słów tych cieniem...

Źródło: Marek Grechuta, *Muza pomyślności*.

Nauczyciel dzieli klasę na trzy grupy. Uczniowie porównują sposób funkcjonowania mitu orfickiego we wskazanych tekstach (tekst piosenki Marka Grechuty *Muza pomyślności*, fragment mitu o *Orfeuszu i Eurydyce* z *Mitologii* Jana Parandowskiego, poemat Czesława Miłosza *Orfeusz i Eurydyka*). Każda grupa pracuje nad jednym tekstem, a swoje ustalenia porównuje z wymową wiersza Kazimierza Wierzyńskiego. Uczniowie (analizując teksty):

- charakteryzują bohatera;
- omawiają sytuację życiową bohatera i okoliczności, w których się znajduje;
- rozpoznają powody cierpienia bohatera i sposób ich ukazania;
- opisują realia wskazujące na czas i zakres ukazanych doświadczeń.

Po zakończeniu ćwiczenia uczniowie dzielą się swoimi uwagami. Dostrzegają uniwersalny charakter przesłania mitu orfickiego.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie samodzielnie i pisemnie odpowiadają na wybrane przez siebie pytanie [ta część lekcji może mieć formę sprawdzianu]:

1) Jak w wybranych tekstach kultury funkcjonuje motyw orficki? Wyjaśnij, analizując konkretne przykłady dzieł literackich i z innych dziedzin sztuki. Możesz skorzystać z przykładów poznanych na lekcji.

2) Sytuacje i okoliczności życia bohatera – artyści w kreacji tekstów literackich. Omów ich znaczenie i funkcje na konkretnych przykładach. Możesz skorzystać z tych poznanych na lekcji.

3) Spotkanie z Muzą jako źródło postawy życiowej wobec wyzwań rzeczywistości. Opisz na podstawie interpretacji wybranych tekstów literackich. Możesz skorzystać z przykładów poznanych na lekcji.

Wskazani uczniowie prezentują swoje ustalenia na forum klasy.

Zadanie domowe

Nauczyciel na podstawie e-materiałów formułuje polecenie pracy domowej do wyboru.

1. Spośród obrazów umieszczonych w e-materiałach wybierz ten, którego wymowa koresponduje z przesłaniem wiersza *Muzy* Kazimierza Wierzyńskiego. Podaj podobieństwa między sytuacją Orfeusza ukazaną na wybranym przez ciebie obrazie a sytuacją podmiotu

lirycznego wiersza. Ustal, jakie tragiczne wydarzenia spotkały bohaterów i przed jakim wyzwaniem stoją.

2) Dokonaj interpretacji porównawczej wiersza *Muzy* Kazimierza Wierzyńskiego oraz fragmentu wiersza *Przedmowa* Czesława Miłosza.

((Czesław Miłosz

Przedmowa

Ty, którego nie mogłem ocalić,

Wysłuchaj mnie.

Zrozum tę mowę prostą, bo wstydzę się innej.

Przysięgam, nie ma we mnie czarodziejstwa słów.

Mówię do ciebie milcząc, jak obłok czy drzewo.

To, co wzmacniało mnie, dla ciebie było śmiertelne.

Żegnanie epoki brałeś za początek nowej,

Natchnienie nienawiści za piękno liryczne,

Siłę ślepą za dokonany kształt.

Oto dolina płytkich polskich rzek. I most ogromny

Idący w białą mgłę. Oto miasto złamane

I wiatr skwirami mew obrzuca twój grób,

Kiedy rozmawiam z tobą.

Czym jest poezja, która nie ocala

Narodów ani ludzi?

Współnictwem urzędowych kłamstw,

Piosenką pijaków, którym ktoś za chwilę poderżnie gardła,

Czytanką z panińskiego pokoju.

To, że chciałem dobrej poezji, nie umiejąc,

To, że późno pojąłem jej wybawczy cel,

To jest i tylko to jest ocalenie. [...]

Warszawa 1945

Źródło: Czesław Miłosz, *Przedmowa*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, Wrocław 2013.

Materiały pomocnicze

Słownik Terminów Literackich pod redakcją Michał Głowiński, Teresa Kostkiewiczowa, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński, Wrocław 2002

Krzysztof Myszkowski, *Dwa światy*, [w:] <http://www.kwartalnik.art.pl> [dostęp w dniu 07.05.2020]

Maciej Jaworski, *Nowoczesny Orfeusz. Interpretacje mitu w literaturze polskiej XX – XXI wieku*, [w:]

<https://dzieje.pl/ksiazki/nawoczesny-orfeusz-interpretacje-mitu-w-literaturze-polskiej-xx-xxi-wieku> [dostęp w dniu 07.05.2020]

Marek Zalewski *Zamiast*, [w:] „Teksty Drugie”, 5[83] 2003

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium

Uczniowie zawarte w galerii interaktywnej zdjęcia mogą skomentować własnymi słowami i uzupełnić cytatai z innych tekstów Kazimierza Wierzyńskiego, które znajdują się w e-materiałach.